

מסמך - הצעה למדיניות לאומית: ישראל חברה לומדת

תקציר

ייר המדיניות ישראל חברה לומדת מיועד להגביר את סיכוייה של מדינת ישראל להתמודד בצורה מיטבית עם אתגרי המאה ה-21, המעצבים את סביבתה של החברה בישראל ומשפיעים על תפקודה בהווה ובעתיד.

הסוגיות והאתגרים העומדים על סדר היום הלאומי - תחרותיות בעולם גלובלי, חזרה לצמיחה ופיתוח, צמצום העוני, הקטנת הפערים החברתיים והגברת הסולידריות - הוגדרו ונותחו על ידי אנשי מקצוע ואנשי ציבור במסמכים רבים ושונים. מסקנה חוזרת ונשנית מניתוחיהם היא הצורך בקיום לימודים רצופים בגיל הבגרות ובלמידה לאורך החיים, בין לשם השלמת פערים ובין לצורך התעדכנות.

למרות התגברות הצורך בלימודים רציפים לאורך החיים ועל-אף החשיבות המיוחסת ללמידה בכלל במסורת היהודית, נמצא כי רק 36% מהבוגרים בישראל נמצאים במעגל הלמידה. שיעור זה נמוך משמעותית מרמת ההשתתפות בלימודים בעולם. לדוגמה: בלטיה 45% נמצאים במעגל הלמידה, בארה"ב 50% מהבוגרים לומדים ובשבדיה שיעור הלומדים כמעט כפול מישראל ונאמד ב-66%.

בדיקה לעומק של תופעת הלמידה בישראל מעידה על פערים משמעותיים בהיקפה בקרב פלחים שונים באוכלוסייה. קיים בעניין זה דפוס עקבי: דווקא הפלחים הזקוקים יותר מכול ללימוד בגיל הבגרות, לומדים בהיקפים קטנים במיוחד. מדובר בבעלי ההכנסות הנמוכות, בבעלי השכלה נמוכה ובערבים.

בסדר היום הלאומי, לימוד המבוגרים נמצא בנסיגה. עדות לכך מהווה תקציב האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך, האמון על מרבית ההקצבה הממשלתית לנושא זה: התקציב הצטמצם תוך שלוש שנים בכ-50%.

על בסיס ניתוח מגמות עולמיות וסקירת מנגנוני הפעולה במדינות המפותחות מוצע במסמך זה לפתח מדיניות של לימודים לאורך החיים בישראל. מדיניות זו תישען על העיקרון של ישראל חברה לומדת, מנגנון פעולה תשתיתי לפיתוח ההון האנושי, החברתי, התרבותי והכלכלי של מדינת ישראל.

מדיניות זו נועדה לממש חזון, שלפיו החברה במדינת ישראל תהיה חברה לומדת, תאפשר לכל אחד מתושביה להתפתח וללמוד לאורך כל החיים, ללא הדרה, לצורך פיתוח ואיכות חיים טובה, ובכך גם תסייע לקידום הישגי המדינה בעידן הגלובלי.

כדי לקדם ולעצב את החברה הישראלית כחברה לומדת יש צורך בהפעלת מדיניות לאומית עקיבה ומתכללת, שתקשור בין צרכים, יכולות ורצונות של היחיד ושל הכלל. מדיניות זו תפתח בציבור מודעות ותרבות של למידה בכל מסגרות החיים, תרחיב את הנגישות ללמידה לכל מגזרי האוכלוסייה, תזמן את הלמידה ותאפשר את קיומה והתנהלותה בחיי הפרט, המשפחה, הקהילה והארגון.

המסמך המוצג כאן מציב סדרי עדיפויות ועקרונות פעולה להשגת יעד חשוב זה.

3. מדוע יש צורך בלמידה לאורך החיים?

3.1 כללי

על פתחה של המאה ה-21 ניצבים בפני מדינת ישראל שלושה אתגרים משמעותיים. היכולת להתמודד עם אתגרים אלה תשפיע על ההישרדות של המדינה, החברה והפרט:

- 1. צורך להסתגל לסביבה הטכנולוגית המשתנה.** הכוונה להסתגלות לסביבה המשפיעה על הפרט במגוון רבדים ובהם תעסוקתו, רמת הכנסתו, יכולתו לתקשר עם אחרים ולבחור באופן מושכל מתוך ההיצע ההולך וגדל.
- 2. שימור היתרון היחסי של מדינת ישראל - ההון האנושי שבה.** יתרונה של ישראל, שאינה משופעת באוצרות טבע, הוא ההון האנושי שבה. איכותו של הון זה מאותגרת עקב ההידרדרות בתוצאות המושגות בבת-הספר, מחד גיסא, ורמת התעדכנות שאינה מספקת, מאידך גיסא.
- 3. חיזוק הלכידות החברתית.** לכידות החברה הישראלית מאותגרת כיום על-ידי שתי תופעות כלכליות שליליות: תחולת עוני גבוהה מאוד ואי-שוויון מתרחב. מחקרים הוכיחו כי כניסה למעגל העוני מושפעת מרמת ההשכלה.

המסקנה המתבקשת: אם בעבר לימודים בבית-הספר ו/או באוניברסיטה היו פיתרון מספק לפרט, לחברה ולמדינה, הרי שכיום יש חשיבות גוברת להמשך הלימוד לאורך החיים, לימוד פורמאלי ובלתי-פורמאלי. לימוד כזה מקדם הסתגלות לסביבה המשתנה; הוא אמצעי משלים ומתקן לחינוך הפורמאלי; הוא מכשיר להקטנת פערים כלכליים. להלן האתגרים והמסקנה בפירוט.

3.2 האתגרים

3.2.1 החיים במאה ה-21 - הסתגלות לסביבה משתנה

בעשורים האחרונים עברה הסביבה הטכנולוגית התפתחות עצומה והובילה לשינוי בסדרי בראשית בכלכלה, במבנים החברתיים, בדפוסי התעסוקה, במערכות היחסים הבין-אישיים ובתפקוד של בני האדם החשופים להם.

ההתמודדות עם הפעלת טכנולוגיות בחיי היומיום - החל בהפעלת מכשור לניהול הבית ועד למטלות תקשורת עם הסביבה הרחבה - מחייבת לימוד מתמיד של מיומנויות. מיומנויות אלו כוללות הפעלה של טכנולוגיות מחשוב; התמצאות וניווט לשם חיפוש מידע, ארגונו והערכת איכותו; התמצאות באמצעי התקשורת לשם יצירת אינטראקציה. היבט אחר שיש חשיבות לפיתוחו הוא טיפוח ראייה ביקורתית - תנאי הכרחי לבחירה מושכלת מתוך שפע ההיצע המציף את הפרט בעידן הטכנולוגי.

עם השינוי הטכנולוגי עבר תחום התעסוקה שינוי מפליג: יש כיום מגמה בולטת של ריבוי התמחויות עיסוקיות, ולעומת זאת הקטנה של תוחלת החיים של כל מקצוע. היכולת לשמר ולפתח קריירה תעסוקתית נשענת על מסוגלות 'להתעדכן'.¹ בניתוח שבוצע בבנק ישראל² נמצא, כי תהליכים אלו השפיעו בשנים האחרונות באופן משמעותי על המשק הישראלי והיו גורם מרכזי בירידה בשיעורי התעסוקה בקרב גברים, בעיקר בקרב בעלי ההשכלה הנמוכה. המרכז הבינתחומי לניתוח ותחזית טכנולוגית צופה³ כי אוכלוסייה שאינה משכילה תתקשה בעתיד למצוא עבודה. במקביל נטען⁴ כי בישראל התפתח משק דואלי: כלכלה מתקדמת, עתירה בידע, הנעזרת בטכנולוגיות מתקדמות ונהנית מפריזון גבוה. לצידה פועלים ענפי כלכלה מסורתיים, בייצור ובשירותים, אשר לא הסתגלו לתנאי העולם החדש, והם סובלים מפריזון נמוך ומצמיחה נמוכה. מסקנה החוזרת ונשנית אצל החוקרים: *הישרדות בעידן הגלובלי של שינוי טכנולוגי מתמיד מחייבת למידה מתמשכת*. אין לצמצם את התחום לנושא התעסוקתי הצר, אלא לספק למידה של התייחסות כללית שתסייע ביצירת נגישות למידע, טיפול בנתונים, סינון וברירתם, יצירת קטגוריזציה ודרכי הפעלה. בנוסף, יש לספק הכשרות גם במיומנויות הבלתי קוגניטיביות: טיפוח כישורים בסיסיים, כגון יכולות תקשורת וניהול ידע; טיפוח כישורים אישיים, כגון יכולת הסתגלות למצבים משתנים, פיתוח יזמות וחדשנות; וכן טיפוח כישורים חברתיים, כגון יכולת תקשורת ויכולת עבודה בצוות.⁵

3.2.2 היתרון היחסי – שימור ההון האנושי

מדינת ישראל אינה משופעת משאבים טבעיים, ואין היא יכולה להסתמך עליהם כמקורות לצמיחה. מאז הקמתה, המשאב העיקרי שעליו היא נשענה ואשר הוכר כיתרונה היחסי אל מול מדינות אחרות הוא ההון האנושי: 'מכלול הידע, הכישורים, היכולות והתכונות המאפשרים לאדם להשיג רווחה אישית, חברתית וכלכלית'.⁶ הון זה הוא המחזק את יסודות הקיום של ישראל.

ההון האנושי מפותח ונרכש באמצעות חינוך ולמידה: החינוך הפורמאלי של ילדים ומתבגרים הניתן בבתי הספר למיניהם; חינוך המבוגרים המוצע בשלל מסגרות של למידה לשם רכישת ידע והתעדכנות, הכשרות מקצועיות והעשרות לסוגיהן (כולל אקדמאיות).

בשנים האחרונות הולך ומתברר הצורך בלמידה לאורך החיים כבסיס לשימור ההון האנושי, על רקע תופעות אחדות:

1. *שחיקה של חינוך הילדים*. יש עדויות לשחיקה במעמד ובאפקטיביות של חינוך הילדים.⁷ מערכת החינוך מכוונת בעיקר להשגת תעודת בגרות ואינה מספקת פיתרון הולם ל-50% מהתלמידים אשר אינם זכאים לה ו/או זכאים לתעודה אשר אינה מאפשרת המשך לימודים אקדמאים. נטען כי יעל ספסל הלימודים של היום יושב המובטל של העתיד.⁸ מצב זה מהווה איום ממשי ומיידי לכל מערכות החיים. בתוכנית האסטרטגית ישראל 2028, אשר נכתבה על-ידי מועצה ציבורית בראשות אלי הורביץ ודוד ברודט, נטען כי המשך הידרדרות ההשכלה יוביל לשלילת יתרונה היחסי של ישראל.⁹
2. *ירידה במשמעות הלמידה בילדות*. כיום ברור לכל כי רכישת ידע בילדות אינה ערובה לסיגול מיומנויות שיידרשו מהלומדים בהתבגרותם, וכי עליהם להמשיך וללמוד לאורך כל חייהם.
3. *חיזוק ההשכלה של מבוגרים תורם ישירות לחיזוק ההשכלה של הילדים*. מחקרים מלמדים כי ילד המגיע ממשפחה שערכי הלימוד מוטבעים בה היטב, גם אם היא סובלת מעוני, ימצא את דרכו למערכת אקדמית. ילד ממשפחה אשר אינה מעריכה או מקדמת השכלה, ייוותר מאחור, השכלתית ואף כלכלית. במקביל נמצא, כי ככל שרמת ההשכלה של ההורים נמוכה, כך קטנה ההסתברות שילדם ישיג תעודת בגרות ויצליח להיכנס לאוניברסיטה (ר' לוחות בנספח 1). כך מונצחת הדרה מעמדית בין-דורית לאורך השנים. מכל אלו עולה הצורך לערוך שינוי בתפיסת העולם: על המדינה להשקיע בחינוך ובלמידה לכל אורך החיים של אזרחיה, ולא לעצור תהליך זה עם סיום בית-הספר או נשירה ממנו. רק תפיסה כזאת תוכל לשמר את יתרונה היחסי של ההון האנושי המצוי בישראל.

3.2.3 חיזוק החוסן החברתי

העוצמה החברתית של ישראל, חוסנה ולכידותה נפגעו בשנים האחרונות עקב התרחבות הפערים החברתיים-כלכליים. שתי התופעות הבולטות בתחום זה פורטו במסמך המדיניות הכלכלי אשר הוגש לראש הממשלה.¹⁰

1. *תחולת עוני גבוהה ומתמשכת*. מצב זה, לדעת כותבי המסמך, אינו מהווה רק אות קלון למדינת ישראל אלא גם מאיים על המשך שגשוגו של המשק. עוני זה, הם מעריכים, יוביל לכך שכשליש מהעובדים הצעירים שיתווספו למעגל העבודה בעוד 5-10 שנים, יגיעו לשם עם חָסְרִים מובהקים בחינוך, בבריאות ובכישורים אחרים הדרושים לשם מיצוי הפוטנציאל היצרני שלהם.
2. *אי שוויון מתרחב*. אי השוויון במדינת ישראל, הנמדד באמצעות מדד גיני, הוא הגבוה ביותר בין מדינות ה-OECD. אי-שוויון זה מאיים על הלכידות החברתית והיבטים רבים הנגזרים ממנה, החל בפשיעה וכלה באי רצון לשאת בנטל הביטחוני. הכותבים מדווחים

כי מחקרים אמפיריים רבים הראו כי התרחבות אי השוויון קשורה בראש ובראשונה לאי שוויון בחלוקת הידע, ההשכלה וכישורי העבודה.
משמע: העוני ואי-השוויון קשורים קשר ישיר לרמת ההשכלה. היעדר השכלה הוא גורם מהותי לאבטלה,¹¹ ופערי שכר נגזרים מרמת השכלה.¹² הצמיחה בישראל היא מוטת-השכלה, כלומר: במצב שבו המשק צומח, מצב המשכילים משתפר בעוד מצבם היחסי של הבלתי משכילים מתדרדר.¹³

כותבי התוכנית האסטרטגית 'ישראל 2028' טוענים¹⁴ כי הנצחת הפערים בהשכלה והימנעות רחבת היקף מהשתתפות בכוח העבודה יעמיקו וירחיבו את תופעת העוני ויובילו לקיטוב חברתי, הכרוך בנטל כלכלי גובר על שכבת ביניים רחבה. קיטוב זה עלול לעודד עזיבה לחו"ל של אזרחים שתרומתם משמעותית לעוצמת המשק ולחוסנה החברתי של המדינה.

צא ולמד שלחינוך ולהשכלה תפקיד מפתח בחיזוק ובפיתוח ההון החברתי. על המדינה לספק אפשרויות להרחבת השכלה ולהשלמת השכלה לכל אזרח. כך טען פילוסוף החינוך הנודע ג'ון דיואי: הון חברתי מורכב מההון האישי של כל אדם, המושם לכאורה בהצבר במרכז המעגל האנושי. מכל התרומות הללו יכול כל אדם ליטול את הדרוש לו. המשימה האנושית הגדולה היא להגדיל ככל האפשר את האוצר האנושי באמצעות חינוך ולמידה של כולם, ובכל הגילים.

המקרה של בריטניה

- ב-1998 הממשלה הוציאה לאור את "הספר הירוק" (The Green Paper) המתאר מדיניות חדשה תחת הכותרת "עידן הלמידה". על בסיס נייר זה נקבעו תקנות וחוקים כגון:
- בעידן הנוכחי חובה להכין את התשתית ללמידה ולחינוך לאורך החיים כמפתח לפיתוח התבונה האנושית והחזון.
  - מן ההכרח לשכלל אזרח תהיה הזכות ליצור וללמוד. יש להעמיד את האנשים במרכז ולאפשר למידה במסגרות שבהם יבחרו.
  - על המדינה להסיר את המחסומים ללמידה לאורך החיים על-ידי יצירת מסגרות למידה נגישות לאדם, כל יום בשבוע ולאורך השנה, על-פי סטנדרטים גבוהים של הוראה והכשרה.
  - יש לסייע ללומדים בסבסוד הלמידה, בסבסוד מסגרות לילדים בזמן למידה של ההורים, וכן ליצור חשבון אישי שבו משקיעים הפרט והממשלה כדי ליצור תשתית פיננסית ללמידה לאורך החיים.
  - יש ליצור שותפות ממשלתית עם מעסיקים ליצירת מסגרות למידה ופיתוח לעובדים.
  - יש להרחיב את האפשרויות ללמוד בקהילה לאור צרכיה ולאור צרכי המשפחה.

3.3 המסקנה

המפתח להצלחת ישראל, חברתה ואזרחיה טמון בהשקעה משמעותית ושיטתית בלמידה מתמשכת - השקעה אשר אינה מסתיימת עם תום בית-הספר אלא נמשכת לכל אורך חייו של האדם. השקעה זו תופנה בראש ובראשונה לאוכלוסיות המודרות. ההשקעה המיועדת תעניק לכל אדם הזדמנות לרכוש יכולות וכלים התואמים את שאיפותיו ואת נסיבות חייו, ובמקביל תסייע למדינה לספק את צורכי התעסוקה המתפתחים.

4. למידת מבוגרים בישראל - האם יש צורך במדיניות?

4.1 מדיניות ותקצוב

מאז ומתמיד נתפס חינוך מבוגרים במורשת היהודית כלימוד מתמיד בעל ערך עליון.¹⁵ ערך זה מומש בשיטות שונות ובתנאים סביבתיים שונים.¹⁶ שורשי פעילות למידת המבוגרים בישראל מזהים עם פועלו של ברל כצנלסון בימי העלייה השנייה. כצנלסון ראה בהנחלת הלשון העברית ותרבותה את גולת הכותרת של הישגי התרבות העברית החדשה. ידיעת קרוא וכתוב בעברית הוגדרה מטרה לאומית, ולשם מימוש מטרה זו התקיימה למידת מבוגרים בתקופות שונות ותחת כותרות שונות, כגון הכותרת 'ביעור הבערות'¹⁷ שנעשה בה שימוש בעבר ו'הקניית אוריית' בלשונו כיום.

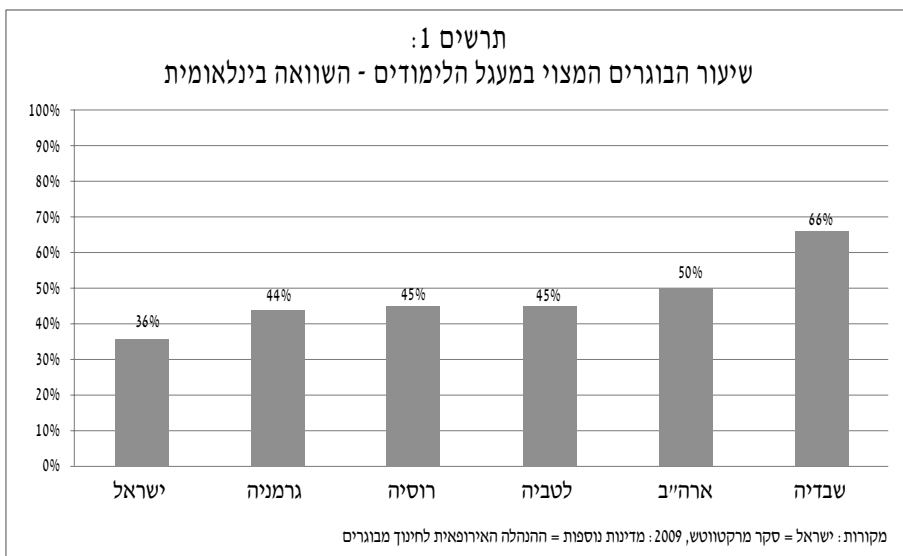
לפני קום המדינה התקיימה פעילות לימוד למבוגרים בישראל במסגרות שונות, לצרכים מוגבלים בהיקף ובטווח. פעילות זו התרחבה עם הקמת מדינת ישראל והופעלה על-ידי משרדי ממשלה וארגונים ציבוריים מגוונים, בהם: משרדי החינוך, התמית, השירותים החברתיים, הקליטה, הבריאות, החקלאות, האוניברסיטאות והמכללות, נציבות שירות המדינה, מרכז ההסברה, האגודה לקידום החינוך, הסתדרויות העובדים, הרשויות המקומיות, התנועה הקיבוצית, צה"ל, מתניסים, עמותות (כגון 'יד בן-צבי', 'בינה') ומוזיאונים.

למרות החשיבות הגוברת בשנים האחרונות שמייחסים בעולם ללימוד לאורך החיים, בישראל רבות העדויות למיקומו ההולך ויורד של הנושא בסדר העדיפויות הלאומי: הגוף העוסק בישראל בלמידת מבוגרים לשמו הוא האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך. האגף מתווה, יוזם ומממן פעולות לימוד של מבוגרים בשם המדינה,¹⁸ אולם תקציבו הצטמצם ביותר בשנים האחרונות: בשנת 2005 עמד תקציב האגף על 161 מיליון שקל, ובשנת 2006 הוא קטן ל-146 מיליון שקל, ב-2007 ל-125 מיליון שקל ובשנת 2008 הוא עומד על 87 מיליון שקל בלבד.¹⁹ כלומר, במהלך שלוש שנים חלה ירידה של כמעט 50% בתקציבים המיועדים לנושא זה.

4.2 לומדים בישראל

נתוני משרד החינוך והלמ"ס מלמדים²⁰ כי בשנים 2006-2007 היו לכל היותר חצי מיליון ישראלים במעגל הלמידה במסגרות מתקצבות (משרד החינוך, תמ"ת, גמול השתלמות, אוניברסיטאות וקתדראות). כלומר, כ-10% בלבד מאוכלוסיית הבוגרים בישראל.

כדי לבחון את המצב כיום ולכלול גם את המצויים במעגל הלמידה הבלתי מתוקצב, הזמינה ההתאגדות הישראלית לחינוך מבוגרים סקר ממכון המחקר מרקט-ווטש. בסקר, שכלל 903 משיבים המהווים מדגם מייצג של ישראלים בני 18 ומעלה, נמצא כי שיעור הבוגרים הישראלים המצוי במעגל הלמידה הוא 36%²¹, בכלל זה בוגרים המצויים בלימודים אקדמאים, בהכשרה מקצועית, בלמידה בקורסים והרצאות כלליים ובלמידה בקבוצות חברים. שיעור זה נמוך משמעותית מנתונים מקובלים באירופה ובארצות הברית: 44% - 66% (ראו תרשים 1 להלן).

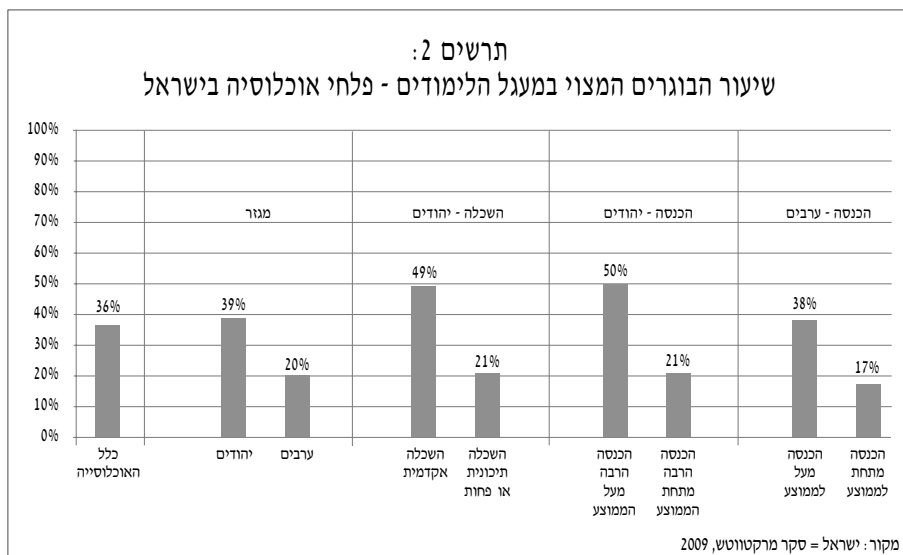

כלומר, בתרבות שהוקירה באופן מסורתי את הלימוד כערך, ההשתתפות בלמידה נמוכה מאוד: הן ביחס למתרחש במדינות אחרות והן ביחס למצב האידיאלי - 100% השתתפות.

4.3 שיעורי השתתפות בלימוד

מחקרים שונים מעידים כי מסגרות הלימוד למבוגרים הקיימות בישראל אינן זמינות לכול, אינן מגוונות דיין ולעתים קרובות מדי אינן מספקות מענה לצורכי הקהלים אשר בקרבם הן מופעלות. בניתוח שבוצע על-ידי ות"ת²² לדוגמה, נמצא כי תושבי הפריפריה ותושבים ערבים אינם מצטרפים למערכת ההשכלה הגבוהה כמו תושבי המרכז. עם זאת, הדוח הוכיח כי כאשר פועלים נקודתית, ניתן לקדם את התושבים האלו, לדוגמה באמצעות פתיחת מכינות קדם אקדמיות ובאמצעות שינוי בפיזור הגיאוגרפי של מוסדות הלימוד.

גם ממצאי המחקר שבוצע על-ידי מרקט-ווטס מאששים זאת: רמות ההשתתפות במעגלי הלימוד נמוכות במיוחד בקרב האוכלוסיות המוחלשות, קרי בעלי השכלה נמוכה, בעלי הכנסה נמוכה וערבים (רי תרשים 2 להלן).

כלומר, דווקא האוכלוסיות המוחלשות, אשר זקוקות ללמידה יותר מאחרות, משתתפות בה בשיעורים נמוכים יחסית, ובכך מנציחות את מעמדן הנמוך.

4.4 המסקנה

הנחתנו היא כי שיעור הלומדים הנמוך בישראל נובע משני מכשולים מרכזיים: ²³ היעדר מודעות בקרב כלל הציבור ובקרב מקבלי ההחלטות; הזנחה מצד הממשל המתבטאת בהעדר מימון משמעותי, חקיקה ותמריצים.

לאור זאת מוצגים בפרק הבא עקרונות להתוויית מדיניות 'ישראל חברה לומדת'. עקרונות אלה נשענים על התפיסה של 'למידה לאורך החיים', משמע יצירת תשתית מתכללת למיסוד הלימוד לאורך החיים בקרב האוכלוסיות החזקות והמודרות כאחד.

מדיניות זו אינה מציעה פיתרון קסם בדיד לאתגרים הניצבים בפני החברה והכלכלה הישראלית. מימושה מהווה תנאי יסוד ליישום יעיל ומוצלח של שלל האמצעים המוכוונים לטיפול במכלול האתגרים הניצבים בפני החברה בישראל.

5. קווים מנחים למדיניות 'ישראל חברה לומדת'

5.1 החזון

החברה במדינת ישראל תהיה חברה לומדת, המאפשרת לכל אחד מתושביה להתפתח וללמוד לאורך כל החיים, ללא הדרה, לצורך פיתוח ואיכות חיים טובה. בכך יש גם לסייע לקידום הישגי המדינה בעידן הגלובלי.

"[...] זאת הדרך הנאה והקלה ביותר: לבלתי עשוק אחרים, אלא שיהא אדם מתקין עצמו להשביח ככל האפשר" (אפלטון, ההתנצלות).

"הוי זהיר לקרות בתורה תמיד אשר תוכל לקיימה, וכאשר תקום מן הספר תחפש באשר למדת אם יש בו דבר שתוכל לקיימו" (משה בן נחמן - הרמב"ן, איגרת לבנו).

5.2 הראציונל

למידה היא זכות טבעית: השאלה המרכזית אינה מהי הזכות ללמוד ולמי הזכות ללמוד. השאלה המרכזית היא, מה האדם רוצה ויכול להיות? המענה לשאלה זו נמצא בתחום הלמידה. טבעו הבסיסי של האדם הוא ללמוד. האדם הוא יצור 'אוסף דעת' ויוצר דעת. איסוף ויצירת הדעת הם תהליך הלמידה.

מהות הלמידה: למידה היא תהליך אישי של רכישת בעלות על ידע ודעת, שבאמצעותם מפותח הפוטנציאל האנושי ומוצא מהכוח אל הפועל - בתחומי ההכרה, הרגש, הטכנולוגיה וההתנהגות. **חשיבות הלמידה:** הלמידה תורמת לעידון ולשכלול של חיי האדם. היא מרחיבה את עולמו, מרחיקה את הגבולות המגבילים אותו ומגדילה את יכולתו לממש את עצמו. ככל שילמד, יוכל האדם לעצב את עולמו ולשלוט בגורלו, ובעיקר לקחת אחריות על חייו ואף על האחר בחברה. **למידה נרחבת ומעמיקה,** זמינה ונגישה לכול, מאפשרת פיתוח חברה הדואגת לכל פרט שבתוכה ומונעת הדרה מכל סיבה. גורמים אלה תורמים אף לחוסנה וללכידותה של החברה ומבטיחים לה בריאות ואריכות ימים.

משך הלמידה: למידה ולימוד הם מאפייני יסודי בחיי אדם. בתהליך בלתי פוסק במהלך כל החיים בני אדם לומדים להבין את ההתנסויות של עצמם ושל אחרים. הם מעניקים להן משמעות, מעצבים באמצעותן תובנות חיים, ומפתחים יכולות וכישורים המקלים עליהם את ההתנהלות במערכות החיים. תהליכים אלה מתרחשים לכל אורך חייהם.

תהליכי הלמידה: למידה מתרחשת כל העת, במסגרות שונות ובצורות שונות, פורמאליות ולא פורמאליות, ממוסדות ולא ממוסדות.

האחריות ללמידה: חיונית ההכרה בחשיבות הבעלות על הידע, שהיא מפתח להתמודדות עם משימות החיים של היחיד ושל החברה בימינו. היא המקור לטיפוח תפיסת עולם של זכויות

האדם. היא התשתית למתן הכבוד לפלורליזם תרבותי ולפעילות רב תרבותית משלבת. ההכרה הזו מעמידה אתגר אישי-פרטי בצד אתגר חברתי לאומי. כדי להתמודד עם אתגרים אלה על המדינה, באמצעות כל מערכותיה, לקחת אחריות ולהוביל מהלך כולל ומתכלל, שיאפשר לכל אדם את הנחלת הלמידה באורחות חייו ויקדם את החברה כחברה לומדת.

5.3 העקרונות המנחים

למידה לאורך החיים (Lifelong Learning) היא תפיסת עולם המתבססת על מחקר ועובדות, לפיהם במאה ה-21, למידה היא הגורם החשוב ביותר להתפתחות ולהתמודדות עם האתגרים החדשים שמציבה הסביבה המשתנה - הן עבור הפרט והן עבור החברה. הנציבות האירופית מגדירה תחום זה כמטריה הכוללת 'את כל פעילויות הלמידה בעלות מטרה, הנעשות על בסיס נמשך ומתוך כוונה לשפר את הידע, המיומנות והיכולות'²⁴.

מתוך הצהרת האו"ם - 2001

Urging Member States, in close partnership with international organizations, as well as non-governmental organizations, to promote the right to education for all and to create conditions for all for learning throughout life.

(להצהרה השלמה - ר' נספח 3)

מתוך הצהרת אונסק"ו - 1997

Recognition of the right to education and the right to learn throughout life is more than ever a necessity; it is the right to read and write, the right to question and analyze, the right to have access to resources, and to develop and practice individual and collective skills and competences.

(להצהרה השלמה - ר' נספח 2)

תפיסה זו הולכת ומבססת את אחיזתה בעולם המערבי. החשיבות המיוחסת לה כיום מצאה את ביטויה, בין היתר, בוועידות בינלאומיות כמו ועידת ליסבון של האיחוד האירופי.²⁵ היא מעוגנת, בין השאר, בהצהרת אונסק"ו כפי שנוסחה ב-1997,²⁶ וכן בהגדרת האו"ם לעשור 2003-2012 כעשור האוריינות: 'אוריינות-חינוך לכל'.²⁷

למידה לאורך החיים מבוססת על ערכי המוסר, הדמוקרטיה וזכויות הפרט לשוויון ביכולת למימוש הזדמנויות, להתפתחות, למוביליות חברתית-כלכלית ולאיכות חיים משופרת. זוהי זכות המוקנית לכל אדם - ללא הבדל לאום, דת, גזע, מין, גיל, מצב משפחתי ומצב כלכלי - אשר רשא לממש אותה במועד המתאים לו ולנסיבות חייו.

למידה לאורך החיים מתבססת על העקרונות הבאים:

- ייעוד. למידה לאורך החיים עוסקת במיצוי הפוטנציאל האישי של כל אדם לאורך חייו, תוך מתן דגש על תפקוד בעיתות של שינוי ותמורה. ברמת הפרט, המשמעות של מיצוי זה מתורגמת לתחושת מסוגלות עצמית, המבטיחה את עצמאותו ופעילותו. לכך גם משמעות חברתית-כלכלית עצומה: המיצוי האישי של האדם מגדיל את תחושת ההשתייכות, המעורבות והנכונות לתרום ומקטין את תלותו בתמיכות.

- שוויון ונגישות. ארגון הלמידה בסביבה הגיאוגרפית של הלומד; אפשר כניסה קלה למידע איכותי טוב, לקבלת הדרכה וייעוץ לגבי אפשרויות למידה לכל הגילאים.
- פילוסופיית הלמידה. למידה כההליך כולל, המבוסס על רכישה של ידע, פיתוח מיומנויות, צבירת ניסיון ויצירת תכנים חדשים. תפיסה זו מכסה טווח גדול של אופני למידה: למידה פורמאלית, למידה בלתי פורמאלית, למידה המכוונת בידי מורה-מדריך, למידה המכוונת בידי הלומד עצמו, למידת עמיתים, למידה קבוצתית. זאת, תוך שימוש בכלים הנרכשים בהתנסות יומיומית וביצירת כלים חדשים המותאמים לשאיפותיו ולצרכיו, וכן דגש על שיטות מבוססות דיאלוג לחלופין עם שימוש בידע המוכתב מבחוץ.
- הלומד במרכז. התכנים הנלמדים ומסגרות הלימוד מותאמות לצרכי הלומד, יכולותיו ורצונותיו. על כן, התכנים, הגישות והשיטות מגוונים מאוד. עליהם לכלול זה לצד זה תכנים פונקציונאליים המיועדים לשיפור היכולות המקצועיות, וכן למידה של כישורי חיים כגון הורות, בריאות וצרכנות.
- תקינה, מחקר ותגמול. מערכת סדורה ומוסכמת של תקינה, מדדי הערכה ותגמולים תבטיח כי התוכנית תממש את מטרותיה.

5.4 היעדים והמטרות

5.4.1 היעדים האסטרטגיים

היעד הראשי הוא קיום מדיניות לאומית המעצבת אקלים למידה, שתקדם את ישראל של המאה ה-21 לחברה משכילה ולומדת, חברה העושה שימוש במשאבים הקיימים בסביבתה ובמשאבים חדשים להסרת חסמי הלמידה. מדיניות זו תעשיר את הלמידה וההשכלה, תממש כל אלה ליצירה בתוך החיים ולמען החיים בחתירה לקידום הצמיחה האישית של אזרחיה.

לצורך זה נדרש:

- הצבת ערך הלמידה וההשכלה לאורך החיים ופיתוח ההון האנושי במרכז סדר היום הציבורי, והובלה למימוש של הון זה;
- קידום מחויבות ממשלתית, חקיקה ממסדית, תקינה מקצועית ותמיכה תקציבית תומכות למידה לאורך החיים;
- הבטחת זמינות ונגישות של לימודים לכל האזרחים, ללא מחסום של גיל, מגדר, גזע, לאום, שפה, מעמד כלכלי, יכולות ומגבלות.

5.4.2 המטרות האופרטיביות

- ואלה תחומי הפעולה על-פי סדר העדיפויות למימושו:
1. פיתוח כישורי החיים בסביבה המשתנה;
  2. התמודדות בשדה התעסוקה וקידום בקריירה;
  3. צמצום פערים חברתיים-כלכליים והשכלה;

4. חיזוק אוכלוסיות עם צרכים מיוחדים ;
  5. פיתוח והעמקת המעורבות האזרחית ;
  6. חיזוק התא המשפחתי והסולידריות הקהילתית ;
  7. קידום המימוש של פנאי פעיל מועיל ותורם.
- להלן המטרות במפורט.

1. **פיתוח כישורי החיים בסביבה המשתנה.** בתקופה בה אנו מצויים חלו השינויים הגדולים ביותר בדפוסי המחיה של בני האדם, והקפיצה הגדולה ביותר – היווצרות חברת המידע. עלינו להסתגל באופן מתמיד לשינויים חברתיים וטכנולוגיים. דוגמה בולטת היא כניסת המחשוב ואחריו האינטרנט, אשר משפיעים על מגוון תחומי החיים: תעסוקה, חברה, פנאי, בריאות. המדיניות המוצעת תספק נגישות וזמינות לכל אחד ואחד מתושבי ישראל לרכישת כלים בסיסיים וכשיריות, של חשיבה ושל תפעול, של צריכה ביקורתית ושל יכולת הבעה ויצירה, אשר יסייעו לו להסתגל לשינויים תכופים אלו ויקדמו אותו במהלך חייו תוך שיפור איכותם.
2. **התמודדות בשדה התעסוקה וקידום הקריירה.** שדה התעסוקה נמצא היום בתהליכים של שינוי מהותי: שינוי בסוג העיסוקים ובהיקפיהם, עלייה במספר שנות העבודה של עובדים, שינויים מתמידים בהגדרות התפקידים, בתכולותיהם, באמצעים המופעלים על-ידי העובד למימושם. במקביל, בישראל קיים מתאם בין השכלה להכנסה, והשכלה פורמאלית מעטה מהווה חסם כניסה לתפקידים רבים ו/או לקידום. על המדיניות המוצעת להוביל לבחינת צרכי העולם העסקי, הנוכחיים והעתידיים, באזורים ובישובים השונים, לצורך תכנון והרחבת ההיצע של הכשרות כלליות ומקצועיות, וכן למידה רלוונטית, כך שיתאימו לצרכי השוק ויסייעו לעובדים ולמעסיקים להתמודד עם שינויים אלו.
3. **צמצום פערים חברתיים-כלכליים והשכלה.** מדינת ישראל סובלת ממצאות של פערים משמעותיים בין קבוצות אוכלוסיה שונות – פערים ברמת ההון וברמת ההשכלה. לצד בעלי ממון שהכנסתם נאמדת במאות אלפי שקלים לחודש, 35% מהנשים השכירות משתכרות שכר חודשי שגובהו עד שכר המינימום. במקביל, לצד השיעור הגבוה ביותר בעולם של בעלי תואר שלישי לנפש, בישראל עדיין 250,000 הם אנאלפביתים וכ-800,000 מעוטי השכלה. שינוי מאפייני ההשכלה וההכשרה של אנשים אלה הוא בלתי אפשרי ללא התערבות המדינה. מצופה שהמדיניות המוצעת תספק תשתית לרכישת השכלה והכשרה (סל לימודי יסודי) של אנשים הנוקקים לכך, בעיקר בקרב נשים ומיעוטים אתניים. 'סל' זה יכלול הן את תוכניות הלימוד והן תמיכה אשר תאפשר להם נגישות ללימודים. בכך היא תסייע למעוניינים לנייד את מעמדם הכלכלי-חברתי, ותוביל באופן עקיף להעלאת רמת ההשכלה של ילדיהם.
4. **חיזוק אוכלוסיות עם צרכים מיוחדים.** אוכלוסיות עם צרכים מיוחדים - בהן עולים חדשים וותיקים, מהגרי עבודה, קשישים, נכים, אסירים, נפגעי סמים ונפגעי נפש - סובלות

מחסי נגישות להשכלה, לתעסוקה ולהכנסה. החברה דוחה אותם ומסלילה אותם לשוליים. על המדיניות המוצעת לקדם תוכניות פרטניות לכל אוכלוסיה ואוכלוסיה על-פי צרכיה, ובמקביל לעודד את אותם האנשים להצטרף לתוכנית, לחזק את ביטחונם האישי בכוחם וביכולותיהם, ולתעל את דרכם מן השוליים פנימה.

5. *פיתוח והעמקת המעורבות האזרחית.* מעורבות אזרחית היא התנהגות נלמדת, הנשענת על היסטוריה של אקטיביזם ועל הקמת ישראל כחברה דמוקרטית. בשנים האחרונות חלה נסיגה במעורבות הכללית של האזרחים, הבאה לידי ביטוי בנסיגה בשיעורי ההצבעה בבחירות. במקביל, מתחילים להתפתח דפוסי מעורבות חדשים הנשענים על החברה האזרחית, המאפיינים בשלב זה מגזרים מצומצמים. על המדיניות המוצעת לספק לאזרחים כלים לפיתוח יכולת ההשפעה וידע בנושאים שעל סדר היום, כדי לאפשר את השתתפותם המוגברת בדיון הציבורי ובתהליכי קבלת החלטות המשפיעות על חייהם.

6. *חיזוק התא המשפחתי והסולידריות הקהילתית.* התא המשפחתי והסולידריות החברתית עוברים שינויים רבים. מתוך הכרה וידיעה שאין תחליף לשני מבנים יסודיים אלו, יש צורך בחיזוק המשפחה על שלל מבניה והעצמת היחסים בתוך הקהילה, וכן לפיתוח החוסן המשפחתי והקהילתי. המדיניות המוצעת תחזק את איכות החיים בתא המשפחתי ואת הסולידריות הקהילתית. זאת, באמצעות הנחלת ידע, פיתוח כישורי חיים ומתן כלים לניהול חיים משפחתיים ולתפקוד משפחתי והורי מותאם, ראוי ורלוונטי.

7. *קידום המימוש של פנאי פעיל מועיל ותורם.* בחברה המערבית חלה עלייה בשעות 'החופשיות' העומדות לרשות הפרט, וקיימת ציפייה כי עלייה זו תימשך עקב עלייה בתחולת החיים וירידה בשעות העבודה. פעילות פנאי אינה נעשית מתוך מחויבות לעבודה, למשפחה, או לחברה, אלא מתוך בחירה ולמימוש מגוון מטרות. גישת 'הפנאי עם ייעוד' סוברת, שקיימת עדיפות כי הפרט ינצל את שעות הפנאי לטובת לימוד המיועד לפתח ולהעשיר את עצמו, כמו גם כדי לתרום לחברה. כיום, קבוצות רחבות אינן יכולות לממש פעילות פנאי מועיל ותורם, עקב חוסר היצע ו/או מחסור במשאבים. על המדיניות המוצעת להוביל לחלוקה צודקת ושוויונית של אפשרויות הפנאי.

בנוסף, המדיניות תפעל לחיזוק ולקידום מקצוע הוראת המבוגרים.

1. *קידום חינוך המבוגרים ב'חברה הלומדת' כתחום דעת.* החברה הלומדת מושתתת על חלוקה בין חינוך פורמאלי (גילאי 3-18) לחינוך מבוגרים, המהווה תחום אקדמי ומקצועי (אנדרגוגיה) ההולך וכובש את מקומו בעולם. זהו תחום דעת ותחום פעולה השונה מחינוך ילדים, והמצריך לימוד, התמקצעות והתמחות. ייחודו בא לידי ביטוי בהכשרה שהוא מעניק לסגל ההנחה של מבוגרים בבנייה ובביצוע של תוכניות לימודים ייחודיות, ובמסלולי הלימוד הגמישים שהוא מציע ללומד המבוגר בהתאם לצרכיו. חינוך המבוגרים בישראל אינו זוכה עדיין להכרה מקצועית ואקדמית, ומשום כך לא קיימים מסלולי הכשרה לתחום ולא מתקיים מחקר משמעותי. במצב זה, איכות התוצרים של

הפעולות המתקיימות אינה נבחנת, ולגורמים מקצועיים מוכרים אין השפעה על איכות הפעולות הנעשות בתחום. במסגרת המדיניות המוצעת יש לפעול לשילוב חינוך מבוגרים כדיסציפלינה במוסדות אקדמאיים. יש להקים מרכז לחינוך ולמידת מבוגרים, שירכו את המידע, יעודד פרסום, מחקר, הערכה ובקרה של פרויקטים, ויפעל לפיתוח קשרים בינלאומיים עם הגופים העוסקים בחינוך מבוגרים.

2. *דרכי הוראה*. דרכי ההוראה יהיו דיאלוגיות: שוויוניות, סימטריות, מכבדות ודיאלוגיות. יחסי מורים-לומדים יהיו שוויוניים, כלומר לא מכתיבי חומר אלא מעודדי יצירתיות וביטוי עצמי של הלומדים. יחסים אלה יהיו מודל להתייחסות מכילה, סובלנית, רב-תרבותית ומקבלת כל 'אחר'.

5.4.3 המדדים

- הצלחת המדיניות המוצעת תימדד על-פי שלושה מדדי-על:
1. תשומות: רמת ההשקעה הכספית המוחלטת, וכאחוז מהתל"ג, במימון לימודים של בני 18 ומעלה;
  2. השתתפות: שיעור האנשים, בני 18 ומעלה, אשר נמצאים במהלך השנה בתהליך של למידה הכולל לפחות 100 שעות לימוד;
  3. תפוקות: עלייה בשיעור האנשים, בני 18 ומעלה, אשר -
    - אינם אנאלפביתים,
    - בעלי אוריינות בסיסית,
    - בעלי תעודת מקצוע ו/או תעודה אקדמית.
- מדדים אלו יפורקו למדדים פרטניים. במקביל, מדדי משנה יוצבו לפלחי אוכלוסייה שונים.

5.5 התכנים והתוכניות

תוכני המדיניות נגזרים ממטרותיה ועליהם להיות מותאמים לקהלי היעד השונים. במיוחד נכון הדבר לתכנים העוסקים בהכשרות מקצועיות, הנגזרות מהצרכים המשתנים בשוק, ולתוכני ההעשרה והפיתוח האישי הנגזרים מאורחות החיים ומהביקוש השוררים באותה עת. כלומר, לקהלים מוגדרים בעיתות מוגדרות יוצע סל מתאים ורלוונטי.

להלן רשימה של תכנים שמומלץ כי יהוו תוכני יסוד. הרשימה מבוססת על הצרכים המידיים השוררים בחברה הישראלית, חברה עם ריבוי תרבויות, רוויית פערים ועמוסת מתחים, בשילוב עם הצרכים אשר הוגדרו על-ידי אונסק"ו והנציבות האירופית. התכנים מחולקים לשלוש משפחות תוכן.

1. *אוריינות בסיסית - 'דרכון לחיים'*. אוריינות בסיסית היא יכולת הפרט להבין ולהשתמש במידע כתוב בחיי יומיום, בעבודה, בבית, בבית-הספר ובקהילה, כדי להשיג את מטרותיו האישיים ולפתח את יכולותיו וידיעותיו. אוריינות זו מהווה תנאי הכרחי ליכולתו של

הפרט להסתדר בחייו האישיים ובחברה. התכנים שלהלן מיועדים לשכבות החלשות בחברה וקרויים מיומנויות להתמודדות (coping skills). הם כוללים:

- קריאה, כתיבה ודיבור - עברית;
- פעולות חשבון בסיסיות;
- הכרות עם מושגי יסוד בתחומי הכלכלה, הפוליטיקה והחברה;
- מיומנויות טכנולוגיות בסיסיות, כגון הפעלת מחשב, התחברות לאינטרנט, שימוש בתוכנת המייל.

על תכנים אלו להינתן תוך כדי חיזוק הביטחון העצמי של הפרט, ועידודו לעשות בהם שימוש.

2. **כשירויות מורחבות.** כשירויות מורחבות הינן כשירויות המבטיחות כי הפרט יעמוד בהצלחה במשימות מורכבות במהלך חייו. לצורך כך עליו לעשות שימוש בממדים קוגניטיביים אך גם לא-קוגניטיביים. לדוגמה, עליו להיות בעל יכולת דיבור אך גם בעל יכולת לניהול משברים. התכנים הבאים מיועדים למי שכבר מחזיק באוריינות בסיסית. הם כוללים:

- מיומנויות חברתיות ותקשורתיות להתנהלות במסגרות חברתיות, כגון קיום יחסים חברתיים, ניהול צוות וניהול משא ומתן;
- כישורי משפחה, כמו גידול ילדים ונכדים, פיתרון קונפליקטים, הזדקנות במשפחה;
- יזמות כלכלית וחברתית, כגון כיצד להתפתח בעבודה וכיצד להקים עסק קטן;
- קריאה, כתיבה ודיבור באנגלית, וכן בעברית לערבים ובערבית ליהודים;
- כישורים טכנולוגיים מתקדמים, כגון שפות תכנות, בניית אתרים.

3. **תכנים ערכיים ולאומיים.** אלה מיועדים לחזק את הסולידריות בין פרטים וזהות עם החברה. שלא כמו תחומי התוכן הקודמים, תכנים אלה אינם נלמדים במסגרת תוכנית נפרדת אלא מוחדרים בכל אחת מהתוכניות באופן עקיף. בשלב הראשון מומלץ כי יקודם הערך של רב-תרבותיות ויכולת קבלת האחר והשונה, למען גיבוש ישראל לחברה סובלנית יותר.

5.6 תהליכי אספקת הלמידה

על תהליכי הלמידה לממש, בהלימה עם מטרות התוכנית, את עקרונות הלמידה של הלומד המבוגר:

- עקרון הסובייקטיוויות: הלומד הוא סובייקט העומד במרכז התהליך. הלמידה צריכה לתת מענה לצרכיו, ליכולותיו ולרצונותיו;
- עקרון הבחירה וזכות הבחירה: לומד בוגר הוא ריבון המחליט לגבי לימודיו;
- עקרון הרלוונטיות: הפרט לומד תכנים, נושאים וסוגיות הרלוונטיות לתפיסתו את משימות חייו ואשר הוא מגלה בהם עניין וצורך;
- עקרון הנגישות והזמינות: כדי שתתקיים למידה יש צורך בקיום נגישות וזמינות, שיתאימו למשאבי הלומד (מקום, זמן, תקצוב).

על בסיס עקרונות אלו הוגדרו תנאים חיוניים לקיום למידת המבוגרים:

1. קיום שירותים מקדמי למידה -
  - אבחון רמות למידה ויכולות למידה,
  - ייעוץ בנושא מסלולי למידה ותוכניות למידה,
  - ליווי לימודי לומד לאורך הלמידה לשם תחזוקת הלמידה והלומד.
2. קיום מערך מחולל ומקיים למידה -
  - הפעלת מרכז למידה יישובי / ארגוני,
  - קיום מגוון עשיר של תכנים ותוכניות למידה,
  - הצעת מסגרות למידה מגוונות - פרונטאלי, קבוצתי, למידה מרחוק, הרצאות, דיונים, סימפוזיונים, למידת עמיתים,
  - הכנת צוות מנחים מומחים ללומדים מבוגרים,
  - הפעלת תהליכי למידה במתכונת של דיאלוג ושוויון.
3. פיתוח מערך מאפשר, מנגיש ומזמן למידה -
  - הקניית זכאות ללמידה של סל אוריינות בסיסי,
  - סבסוד למידה לכל מבוגר,
  - הקצאת שעות עבודה לצורכי למידה.

נספח 1 - הקשר בין השכלת הורים להצלחת הילדים

תוצאות מבחן המיצ"ב תשס"ד (כיתה ה) לפי השכלת האם,
על פי השנתון הסטטיסטי 2007 - ציון ממוצע

שנות לימוד של האם	עברית - חינוך עברי	ערבית - חינוך ערבי	אנגלית	
			חינוך ערבי	חינוך עברי
עד 8 שנות לימוד	62.1	49.9	63.9	65.0
9 - 12	67.5	56.6	67.9	70.2
13 - 15	72.3	67.3	74.0	80.7
16+	74.8	69.3	78.8	84.5

תוצאות מבחן המיצ"ב תשס"ד (כיתה ח) לפי השכלת האם,
על פי השנתון הסטטיסטי 2007 - ציון ממוצע

שנות לימוד של האם	עברית - חינוך עברי	ערבית - חינוך ערבי	אנגלית	
			חינוך ערבי	חינוך עברי
עד 8 שנות לימוד	56.2	60.4	57.1	44.1
9 - 12	62.4	70.2	67.8	51.9
13 - 15	68.9	81.4	79.2	68.3
16+	72.4	86.5	85.7	72.1

**נבחנים בבחינות בגרות, זכאים לתעודה ועומדים בבחינות הסף של האוניברסיטאות -
תשס"ה לפי השכלת ההורים (על-פי נתוני הלמ"ס)**

בכלל האוכלוסייה

שנות לימוד של האם	סה"כ תלמידי י"ב	נבחנים בבחינות בגרות ב-%	זכאים לתעודת בגרות - ב-%	עמדו בדרישת הסף של האוניברסיטאות
8 - 1	3,033	78.2%	38.4%	27.7%
9 - 12	34,716	84.9%	52.4%	43.2%
13 - 15	15,695	81.0%	64.4%	56.1%
+16	13,149	95.0%	79.4%	76.1%

שנות לימוד של האב	סה"כ תלמידי י"ב	נבחנים בבחינות בגרות ב-%	זכאים לתעודת בגרות - ב-%	עמדו בדרישת הסף של האוניברסיטאות
8 - 1	3,684	79.8%	38.6%	27.4%
9 - 12	30,395	85.0%	53.1%	43.9%
13 - 15	12,667	87.1%	66.9%	61.7%
+16	16,035	81.1%	68.0%	64.4%

במגזר הערבי

שנות לימוד של האם	סה"כ תלמידי י"ב	נבחנים בבחינות בגרות ב-%	זכאים לתעודת בגרות - ב-%	עמדו בדרישת הסף של האוניברסיטאות
8 - 1	4,561	89.1%	40.7%	26.6%
9 - 12	5,701	94.0%	53.6%	43.3%
13 - 15	749	97.5%	79.3%	71.4%
+16	307	96.1%	83.4%	80.5%

שנות לימוד של האב	סה"כ תלמידי י"ב	נבחנים בבחינות בגרות ב-%	זכאים לתעודת בגרות - ב-%	עמדו בדרישת הסף של האוניברסיטאות
1 - 8	4,915	88.7%	41.1%	27.0%
9 - 12	6,980	91.05%	47.0%	35.1%
13 - 15	1,031	96.5%	70.8%	63.2%
+16	885	97.0%	80.3%	76.1%

הערות ומקורות

1. טופלר, אלבין, 1992. מהפך העוצמה. ספריית מעריב.
2. פלוג, קרנית, 2004. מדיניות עבודה ורווחה: מה נשתנה? (ומה עוד נותר לשנות). ירושלים: בנק ישראל, מחלקת המחקר.
3. המרכז הבינתחומי לניתוח ותחזית טכנולוגית, 2003. כיווני השכלה ולמידה משמעותיים בעידן של שינוי מבנה התעסוקה במשק לקידום תעסוקה לכל. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, עמ' 26.
4. ועדה ציבורית בראשות אלי הורביץ ודוד ברודט, 2008. ישראל 2028 - חזון ואסטרטגיה כלכלית-חברתית בעולם גלובלי.
5. תב"ת, 2006. תוכנית עבודה 2006 - 2008. ירושלים: הגוינט.
6. מכון ראות, 2007. מדד החוסן הכלכלי להערכת מצב העוני בישראל.
7. כגון מדד PISA - מדד שהופק על-ידי ה-OECD הבוחן את בני ה-15 במלמעה מ-50 מדינות במדעים, קריאה ומתמטיקה; במדידה האחרונה, שנערכה ב-2006, הגיעה ישראל רק לעשירה השלישית; http://www.pisa.oecd.org/pages/0,2987,en_32252351_32235731_1_1_1_1_1_1,100.html
8. המרכז הבינתחומי לניתוח ותחזית טכנולוגית, 2003. כיווני השכלה ולמידה משמעותיים בעידן של שינוי מבנה התעסוקה במשק לקידום תעסוקה לכל. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב; עמ' 17.
9. ועדה ציבורית בראשות אלי הורביץ ודוד ברודט, 2008. ישראל 2028 - חזון ואסטרטגיה כלכלית-חברתית בעולם גלובלי, עמ' 14.
10. המועצה לאומית לכלכלה, 2007. אגינדה כלכלית חברתית לישראל. ירושלים: משרד ראש הממשלה.
11. חורש, שרה, 2003. השלמת השכלה לדורשי עבודה: פרויקט ורקע, בתוך **גדיש ח**, ביטאון לחינוך מבוגרים. ירושלים: משרד החינוך.
12. פריש, רוני, 2007. התשואה להשכלה - הקשר הסיבתי בין ההשכלה לשכר. ירושלים: בנק ישראל, מחלקת המחקר.
13. מכון ראות, 2007. מדד החוסן הכלכלי להערכת מצב העוני בישראל.
14. ועדה ציבורית בראשות אלי הורביץ ודוד ברודט, 2008. ישראל 2028 - חזון ואסטרטגיה כלכלית-חברתית בעולם גלובלי, עמ' 14.
15. קירמאייר, פאול וקורן, מגי, 1999. אמנה חברתית בחינוך מבוגרים. ירושלים: משרד החינוך.
16. טוקטלי, רחל, 2004. **האדם הלומד - לימודים במהלך החיים**. ירושלים: משרד החינוך.
17. מכון מנדל, 2006. הצעת מתווה למדיניות משרד החינוך בתחום למידה לאורך החיים, Life Long Learning - נייר עמדה; עמ' 16.
18. Tokatly, R., Kirmayer, P. Perez, M., Koren, M. and Israeli, E. 2008. The Development and State

of the Art of Adult Learning and Education: National Report 2008. The State of Israel, Ministry of Education

19. את הנתונים אסף אור קשתי והוא פרסם אותם בעיתון הארץ באוקטובר 2007, תחת הכותרת "ההודמנות השנייה עלולה להיסגר"; http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=940964&co_ntrassID=2&subContrassID=1&sbSubContrassID=0

20. הנתונים לקוחים מפרסום הלמ"ס ומדוח Tokatly; בכל מקרה של סתירה בין הנתונים התבססנו על נתוני הלמ"ס.

21. השאלה המדויקת: האם במהלך שלושת החודשים האחרונים השתתפת במפגשים, בהיקף כולל של 12 שעות ומעלה, שבהם רכשת ידע באחת או יותר המסגרות הבאות! (1) קורס או הכשרה מקצועיים או גמול השתלמות; (2) קורס אקדמי; (3) חוג, קורס או סדרת הרצאות בנושאי בריאות, תרבות, משפחה או דעת; (4) פעילות לימודית קבוצתית אחרת; (5) קבוצת חברים הלומדת נושא מסוים ביחד, כגון לימודי מסורת או דת; (6) לא השתתפתי בפעילות כזאת.

22. השאלה הורצה במסגרת סקרי אומניבוס בחודש פברואר, 2009: אומניבוס במגזר הכללי, אשר כלל 502 משיבים בני 18 ומעלה המהווים מדגם מייצג של האוכלוסיה היהודית הבוגרת; אומניבוס במגזר הערבי, אשר כלל 401 משיבים בני 18 ומעלה המהווים מדגם מייצג של האוכלוסיה הערבית הבוגרת; הנתונים הכלליים לישראל מבוססים על חיבור ממצאי שתי האוכלוסיות תוך שקלולם לגודלם.

23. ות"ת. דו"ח מס' 31/32 לשנים תשס"ד-תשס"ה.

24. פרץ, מאיר. 2006. חינוך מבוגרים - הישגים, דילמות ופתרונות. בתוך גדיש י, ביטאון לחינוך מבוגרים. ירושלים: משרד החינוך.

25. European Commission. 2000. Life Long Learning Memorandum. Brussels: European Commission. שנת 2000.

26. ההצהרה ניתנה בוועידה החמישית לחינוך מבוגרים, המבורג, 1997.

27. מידע על ההצהרה ותוכניות הפעולה: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=5000&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html